

УДК 37.014.5:378.4(430)

Н. Г. Пономаренко
ORCID ID 0000-0001-7855-1986

ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВИЩІЙ ОСВІТІ НІМЕЧЧИНИ

В статті розглядається проблема експертизи вищої освіти Німеччини, яка є важливою складовою функціонування вищої школи. Визначені та охарактеризовані принципи експертної діяльності в галузі вищої освіти. Виокремлено та описано основні етапи проведення експертизи вищого навчального закладу. Виявлені відмінності між поняттями «експертиза» та «акредитація». При цьому з'ясовано, що акредитація проводиться на основі експертизи. Охарактеризовано діяльність німецьких акредитаційних агенцій та типи акредитації. Встановлено, що одним з напрямків експертної діяльності в галузі вищої освіти Німеччини є ранжування вищих навчальних закладів країни.

Ключові слова: акредитація; акредитаційна агенція; експертиза; зовнішня експертиза; інституційна акредитація; кластерна акредитація; ранжування; самоекспертиза; системна акредитація.

Вступ. В сучасних умовах міжнародної інтеграції та стрімких темпів розвитку інформаційних технологій вища освіта зазнає кардинальних змін. Процеси модернізації у вищій освіті вимагають підвищення якості освітніх послуг. Система оцінки якості вищої освіти Німеччини формувалася в межах Болонського процесу, коли була запроваджена система акредитації та гарантування якості, яка передбачала експертизу навчання та досліджень у вищому навчальному закладі.

Питання експертної діяльності в галузі вищої освіти Німеччини висвітлювали в своїх дослідженнях Т. В. Фуряєва, Л. А. Шеремет, Мотова Г. Н., А. Барц (A. Barz), А. Колер (A. Kohler), У. Шмідт (U. Schmidt), С. Мітtag (S. Mittag), Л. Борнманн (L. Bornmann), Г.-Д. Даниель (H.-D. Daniel), В. М. Кем (B. M. Kehm).

Мета статті – дослідити організацію експертної діяльності вищої школи Німеччини, яка протягом останніх десятиліть проводить систематичну експертизу навчальних дисциплін вищого навчального закладу.

Експертна діяльність в галузі вищої школи Німеччини. У відповідності з регіональними законами про вищу освіту в Німеччини, які були прийняті з кінця 90-х років ХХ століття, експертна діяльність розглядається в них як важлива ланка функціонування вищої школи (Hochschulrahmengesetz in der Fassung vom 8. August 2002, с. 87). За своєю структурною характеристикою експертна діяльність включає дослідницько-аналітичну діяльність та проектувальну. При цьому предметом аналізу є не тільки освітній процес, але й існує в ньому та поза ним життя, відносини учасників. Надзвичайно важливим елементом експертування для західних спеціалістів є виявлення та змістове визначення напрямів інноваційного розвитку кожного університету, надання компетентної допомоги та створення стратегічного проекту, задуму актуального та стратегічного розвитку вищого навчального закладу (Фуряєва Т. В., 2009, с. 15).

Ще наприкінці 90-х років в Німеччині були сформульовані принципи експертної діяльності в сфері вищої освіти: дискурсивність, розмаїття перспектив та орієнтація на процес. Дискурсивний, або діалоговий, характер експертного оцінювання (diskurs- oder dialogorientierte Evaluation) означає формування поля інтенсивного діалогу на самих різних рівнях: всередині вищого навчального закладу з різними учасниками; поза вищим навчальним закладом обмін думками з іншими університетами та зовнішніми експертами. Головні завдання вищого навчального закладу фокусуються на двох завданнях: знаходження спільних цінностей, позицій, а також визначення варіантів та можливостей реалізації отриманих висновків.

Принцип розмаїття перспектив (heterogenitätsorientierte Evaluation) реалізується завдяки широкій участі всіх груп: – співробітників академічної сфери – професорів, студентів та неакадемічної – наукових співробітників, технічного персоналу. Участь включає створення звіту самоаналізу, письмові та усні бесіди з зовнішніми експертами та спільне вироблення необхідних для подальшого розвитку вищого навчального закладу заходів.

Орієнтація на процес (prozessorientierte Evaluation) характеризує експертизу, яка повинна усунути недоліки та вжити адекватних заходів для підвищення якості навчання у вищому навчальному закладі. При цьому якість розглядається як динамічна величина, як феномен (Specht-Hamdan, Tippelt R., 2007, с. 136), який складно визначити та який постійно розвивається. Експертиза в цьому контексті стимулює удосконалення освітнього процесу. Вважається, що планова експертиза повинна дати відповіді на такі питання: хто є адресатом оцінювання, які цілі воно переслідує, хто ініціює, протягом якого часу, яким чином організується, за допомогою якого інструментарію та які можливі наслідки, ефекти (Фуряєва Т. В., 2009, с. 18).

Експертиза включає декілька етапів або циклів: самоекспертизу, зовнішню експертизу та впровадження результатів внутрішньої та

зовнішньої експертизи в практику. Особливістю самообстеження є організація постійного діалогу між всіма учасниками навчально-виховного процесу, головна увага при цьому звертається на вивчення стану та шляхів вирішення декількох питань, зокрема, результатів університетського навчання, умов забезпечення якості в контексті актуального та найближчого розвитку вищого навчального закладу. У цілому звіт з самообстеження, як документ об'ємом 40-60 сторінок, повинен давати повне уявлення сильних та слабких сторін діяльності підрозділу за певними спеціальностями (Фуряєва Т. В., 2009, с. 18).

Другий етап експертизи здійснюється спеціальною комісією, до складу якого входять зовнішні експерти – представники агенції. Ця процедура може проводитися, наприклад, Центром розвитку вищої освіти (Гютерсло), Міждисциплінарним центром дидактики вищої школи (Білефельд) (Шеремет Л. А., 2011, с. 35).

Зовнішня експертиза акцентує свою увагу на чотирьох позиціях: задоволення учасників освітнього процесу; характеристики навчальних успіхів; калькуляція витрат, а також аналіз засобів та затребуваність випускників в професійній практиці. Головними методами експертної діяльності є бесіди з керівництвом, викладачами, студентами, науковими та технічними робітниками. Кінцевий письмовий звіт експерта надається через декілька тижнів на факультет, який має можливість його обговорити.

На третьому етапі відбувається впровадження в практику результатів внутрішньої та зовнішньої експертизи. На основі підсумкового звіту експертної комісії між факультетом/відділенням і керівництвом вузу укладається спільна угода про проведення заходів щодо усунення виявлених недоліків, а також закріплення й подальшого посилення позитивних сторін діяльності підрозділу. Згідно угоди обидві сторони зобов'язуються досягти певних успіхів та надати відповідно до плану робіт, що додається, все необхідне (Шеремет Л. А., 2011, с.35).

Система оцінки якості вищої освіти Німеччини ґрунтується на взаємодії двох її складових – експертизи (атестації) та акредитації. Процедури експертизи й акредитації використовують загальні методи і критерії оцінки, але мають різні цілі. Експертиза орієнтована на вдосконалення якості вищої освіти, забезпечуючи вироблення систематичних стратегій підвищення якості навчального процесу. Акредитація констатує факт відповідності мінімальним стандартам і вимогам на момент проведення перевірки. Процедура акредитації є вторинною по відношенню до експертизи і здійснюється на основі її результатів. У зв'язку з потребою зменшення навантаження на вузи і економії фінансових коштів, з якими пов'язано проведення оцінки якості, в Німеччині широко дискутується питання про поєднання процедур експертизи та акредитації (КМК-Beschluss: Zur "Kunftigen Entwicklung

der länder – und hochschulübergreifenden Qualitätssicherung in Deutschland" vom 01.03.2002).

Особливістю акредитаційної політики Німеччини є те, що всі вузи країни проходять акредитацію в недержавних організаціях – акредитаційних агенціях, які в свою чергу теж проходять процедуру визнання в Акредитаційній раді. На території Німеччини на даний час зареєстровано 8 агенцій – ACQUIN, ANPGS, AKAST, AQAS, ASIIN, EVALAG, FIBAA, ZEvA). Частина з них є спеціалізованими, тобто акредитують програми лише одного профілю, наприклад інженерного або медичного. Інші – регіональні – можуть провести акредитацію будь-яких заявлених програм (Мотова Г. Н., 2008, с.40).

Діяльність акредитаційних агенцій регулюється національними документами, а саме: рекомендаціями, розробленими групою міністрів в галузі освіти та культури земель (регіональні органи управління освітою), та критеріями, встановленими Акредитаційною радою. Акредитаційні процедури, які застосовують німецькі акредитаційні агенції, в повній мірі співвідносяться з Європейськими стандартами та гарантіями якості вищої освіти (ESG). Йдеться про такі принципи: пріоритет відповідальності вищого навчального закладу за якість викладання та навчання; доцільність акредитаційних процедур та критеріїв, що використовуються; незалежність акредитаційних агенцій (Офіційний сайт акредитаційної ради Німеччини).

Консолідація акредитаційної системи в Німеччині в 2005 році, успішне запровадження кластерної акредитації, а також поява системної акредитації в 2007 році є помітними результатами в сфері акредитаційних процедур. В Німеччині проводиться чотири типи акредитації: програмна акредитація, кластерна акредитація, інституціональна акредитація та системна акредитація [Мотова Г. Н., 2008, с.42].

Програмна акредитація була введена в 1998 році та ґрунтувалась на зовнішній експертній оцінці навчальних програм, до якої були залучені студенти, міжнародні експерти, роботодавці та інші зацікавлені сторони. Програмна акредитація представляє собою індивідуальну перевірку окремого курсу /освітньої програми, яка реалізується вищим навчальним закладом, включаючи планування програми, кваліфікацію викладацького складу, оснащення, відповідність умовам ринку праці, гендерні питання тощо. Основними напрямками для оцінки програм є: цілі та завдання, концепція, реалізація програми та покращення якості її реалізації.

Крім програмної акредитації з 2005 року у вищих навчальних Німеччини проводиться кластерна акредитація, коли процедуру акредитації одночасно проходять більше двох освітніх програм. Частіше всього це акредитація програм одного профілю та програми, які належать до одного напрямку

підготовки, та обумовлена скороченням витрат на цю процедуру та оптимізацію всіх процесів.

Інституційна акредитація представляє собою акредитацію діяльності організації освіти в цілому, коли об'єктами експертизи виступають: місія, цілі та завдання вищого навчального закладу; планування та ефективність процесів; керівництво та менеджмент; освітні програми; викладачі та ефективність викладання; студенти; фінансові, матеріально-технічні, бібліотечні та інформаційні ресурси.

Об'єктом системної акредитації, яка була вперше запроваджена в 2007 році, виступає внутрішня система гарантії якості вищого навчального закладу в сфері навчання та викладання. В ході акредитації оцінюється наявність в вищому навчальному закладі процесів, які забезпечують, контролюють та підвищують якість програм підготовки вищого навчального закладу. Це процедура глибокого, ретельного порівняльного вивчення освітніх програм, їхньої реалізації та процедур гарантії якості в галузі навчання та викладання, які використовуються вищим навчальним закладом. До них відносяться: організація та координування навчального процесу, служба підтримки студентів (з технічних та професійних питань), система звітності та збір даних, відповідальність керівництва, наявність документованої системи у вищому навчальному закладі, реалізація спільних програм (Руководство по проведению системной аккредитации агентства ACQUIN).

Функціонування системи акредитації не обмежується освітнім простором Німеччини. Будучи членами міжнародних мереж із забезпечення якості, наприклад, Міжнародної мережі гарантій якості у вищій освіті (INQAAHE), Європейській мережі забезпечення якості у вищій освіті (ENQA), Об'єднаної організації з питань якості (JQI), Акредитаційна рада та агенції беруть активну участь в побудові зони європейської вищої освіти. Про це свідчить також факт їх об'єднання з відповідними установами інших держав в Європейській консорціум по акредитації у вищій школі (ЕСА). Мережа установ з питань забезпечення якості в Німеччині, Австрії та Швейцарії (D-A-CH) забезпечує можливість визнання результатів акредитації між цими трьома країнами (Statistische Angaben zur Einführung von Bachelor- und Masterstudiengängen. Akkreditierung, Studierenden und Absolventen. Wintersemester 2004/2005).

Крім того, спостерігається тенденція порівняння вищих навчальних закладів згідно національних та міжнародних рейтингів, наприклад, Центру розвитку вищих навчальних закладів (das Centrum

für Hochschulentwicklung (CHE)), Німеччина, а також академічного рейтингу університетів світу (500 кращих вищих навчальних закладів), який визначається з 2003 року Інститутом вищої освіти Шанхайського університету (Institute of Higher Education, Shanghai Jiao Tong University).

Рейтинг, який визначається CHE, містить декілька складових з різних категорій. А саме (Berghoff S., Federkeil G., Giebisch P., Hachmeister C.-D., Hennings M., Roessler I., Ziegele F., 2009, с.6):

- рейтинг вищих шкіл (CHE-Hochschul-ranking), який складається щорічно з 1998 року і є детальним ранжуванням німецькомовних університетів, спеціальних вищих навчальних закладів та професійних академій. Завданням цього рейтингу є інформування абітурієнтів щодо можливостей та умов навчання за відповідними навчальними дисциплінами, а також досягнення прозорості асортименту навчальних курсів, які пропонує університет, та діяльності закладу освіти;

- дослідницький рейтинг (CHE-Forschungs-Ranking), який надає дані з 16 дисциплін, що диференційовані за показником результатів університетської дослідницької діяльності з метою зробити їх прозорими та зрозумілими на території всієї Федерації та виокремити факультети з найбільш високими дослідницькими досягненнями.

- рейтинг високої якості (CHE-Excellence-Ranking), який визначає особливі досягнення в цілому в межах Європи (передусім для природничих наук) і таким чином виступають орієнтиром при пошуку відповідного вищого навчального закладу з метою навчання в магістратурі (отримання ступеня магістра) або захисту докторської дисертації (Berghoff S., Federkeil G., Giebisch P., Hachmeister C.-D., Hennings M., Roessler I., Ziegele F., 2008, с. 7).

- рейтинг можливості працевлаштування (CHE-/dapm-Employability-Rating), який дає оцінку бакалаврських навчальних курсів в перспективі підтримки можливості працевлаштування випускників (Berghoff S., Federkeil G., Giebisch P., Hachmeister C.-D., Hennings M., Roessler I., Ziegele F., 2008, с.25).

Висновок. Таким чином, важливим інструментом забезпечення якості вищої освіти Німеччини є експертна діяльність, основними напрямками якої є:

- внутрішня експертиза вищого навчального закладу;
- акредитація, яка здійснюється на основі результатів внутрішньої експертизи;
- порівняння вищих навчальних закладів згідно національних та міжнародних рейтингів.

Література

1. **Кузнецова Н.** Оцінка факторів, що впливають на якість освітніх послуг в Україні / Н. Кузнецова // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – №1-2. – 2014. – С. 13 – 18.
2. **Мотова Г.Н.** Експертиза качества образования: европейский подход / Г. Н. Мотова. – М.: Национальное аккредитационное агентство в сфере образования, 2008. – 100 с.
3. Освітнологія: хрестоматія: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / Укладачі Огнев'юк В. О., Сисоєва С. О. – К.: ВП «Едельвейс», 2013. – 744 с.

4. Офіційний сайт акредитаційної ради Німеччини. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.akkreditierungsrat.de>
5. **Певзнер М. Н., Петряков П. А.** «Новое общественное управление» в вузах Германии: путь к автономии или утрата академических традиций? // Непрерывное образование: XXI век. 2013, Выпуск 3, DOI:10.15393/j5.art.2013.2150
6. Руководство по проведению системной аккредитации агентства ACQUIN. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aqas.de>
7. **Фуряева Т. В.** Качество высшего образования: проблема экспертизы / Т. В. Фуряева Т. В. // Гуманитарный вектор. Серия: Педагогика, психология. – №3. – 2009. – С. 15-20.
8. **Шеремет Л. А.** Система оцінки якості вищої освіти в Німеччині / Л. А. Шеремет // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 57. Філософські науки. – 2011. – с.33-38.
9. **Berghoff S., Federkeil G., Giebisch P., Hachmeister C.-D., Hennings M., Roessler I., Ziegele F.** / Sonja Berghof, Gero Federkeil, Petra Gebisch, Cort-Denis Hachmeister, Mareike Hennings, Isabel Roessler, Frank Ziegele. CHE-Hochschulranking. Vorgehensweise und Indikatoren-2009. Arbeitspapier Nr. 119. Mai 2009. 4. – 90 S.
10. **Berghoff S., Federkeil G., Giebisch P., Hachmeister C.-D., Hennings M., Roessler I., Ziegele F.** / Sonja Berghof, Gero Federkeil, Petra Gebisch, Cort-Denis Hachmeister, Mareike Hennings, Isabel Roessler, Frank Ziegele. Das CHE-Forschungsranking deutscher Universitäten 2008. Arbeitspapier Nr. 114. Dezember 2008. - 268 S.
11. Hochschulrahmengesetz in der Fassung vom 8. August 2002. Berlin, 2002. – S.87.
12. КМК-Beschluss: Zur "Kunftigen Entwicklung der länder – und hochschulübergreifenden Qualitätssicherung in Deutschland" vom 01.03.2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmk.beschluesse/htm>.
13. **Specht-Hamdan A., Tippelt R.** Evaluation im Prozess – zeitliche, sachliche und soziale Dimensionen einer Evaluation in der Erziehungswissenschaft / A. Specht-Namdan, R. Tippelt. - Universität München, 2007. – 236 S.
14. Statistische Angaben zur Einführung von Bachelor- und Masterstudiengängen. Akkreditierung, Studierenden und Absolventen. Wintersemester 2004/2005 [Електронний ресурс] // HRK. Die Stimme der Hochschulen. – Режим доступу: <http://www.ahpgs.de/hrk-kmk/StatistikJirk.pdf>.

Н. Г. Пономаренко. ЭКСПЕРТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ ГЕРМАНИИ

В статье рассматривается проблема экспертизы высшего образования Германии, которая является важной составляющей функционирования высшей школы. Определены и охарактеризованы принципы экспертной деятельности в сфере высшего образования. Выделены и описаны основные этапы проведения экспертизы высшего учебного заведения. Выявлены отличия таких понятий как «экспертиза» и «аккредитация». При этом выяснено, что аккредитация проводится на основе результатов экспертизы. Охарактеризована деятельность немецких аккредитационных агентств и типы аккредитаций. Установлено, что одним из направлений экспертной деятельности в сфере высшего образования Германии является ранжирование высших учебных заведений страны.

Ключевые слова: аккредитация; аккредитационное агентство; внешняя экспертиза; институциональная аккредитация; кластерная аккредитация; ранжирование; самоэкспертиза; системная аккредитация; экспертиза.

N. Ponomarenko. HIGHER EDUCATION EVALUATION IN GERMANY

The article deals with the problem of higher education evaluation in Germany which is an important component of this type of education. The principles of evaluation in the field of higher education have been defined and characterised and are as follow: discursiveness, diversity of perspectives and process-orientation. The key stages of evaluation in a higher educational institution have been highlighted and described, in particular, self- evaluation, external evaluation and applying the results of the external and internal evaluation to practice. The differences in such notions as "evaluation" and "accreditation" have also been identified. Though evaluation and accreditation have the same methods and assessment criteria, their goals are different. evaluation is focused on quality improvement in higher education and enables to develop a strategy to achieve that goal, while accreditation simply indicates compliance with the minimum standards and requirements at the time of inspection. In addition to that, it has been found that accreditation is conducted on the basis of evaluation results. The article also describes the activity of German accreditation agencies and accreditation types which are programme, cluster, institutional and systematic ones. It has been found that one of the areas of evaluation in German higher education is ranking of higher educational institutions. Moreover, the research offers the analysis of the ranking system, which is adopted by The Centre of Development of Higher Educational Institutions in Germany, and gives characteristics to opportunities and educational conditions related to academic subjects and research activities conditions as well as assesses bachelor courses in the light of graduates' further employment opportunities.

Key words: accreditation; accreditation agency; evaluation; external evaluation; institutional accreditation; cluster accreditation; ranking; self- evaluation; systematic accreditation.

Рецензенти

С. О. Сисоева – д. п. н., проф., чл.-кор. НАПН України
С. Г. Заскалета – к. п. н., доц.

Стаття надійшла до редакції 17.08.15

Прийнято до друку 26.11.15